

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИСТАВКИ «ГОЛОДОМОР У ДЗЕРКАЛІ ЕРРІНОФІЛІЇ ТА ФІЛАТЕЛІЇ»

21 березня 2023 р. у м. Києві, у приміщенні Науково-дослідного інституту українознавства МОН України (далі – НДІУ), вул. Ісаакяна, 18, відбулася презентація виставки «Голодомор у дзеркалі еррінофілії та філателії», яку організував й успішно провів кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Національного музею Голодомору-геноциду, старший науковий співробітник НДІУ А. Іванець. Треба відзначити, що переважна більшість експонатів, представлених на презентації, є частиною приватної колекції науковця.

На початку свого виступу Андрій Валерійович наголосив: «Філателія – це не лише колекціонування, збереження, вивчення й популяризація різноманітних знаків державної поштової оплати, до яких належать марки, етикетки, ярлики, поштові штемпелі (календарні та спеціальні погашення), штампи тощо,

поштові конверти, поштові картки і поштові листівки з цими знаками, як надрукованими (так звані цілісні речі), так і наклеєними (так звані цілі речі), та інші види поштової документації. Філателія – це передусім допоміжна спеціальна історична дисципліна, що вивчає специфіку виявлення та зміну знаків поштової оплати й документів у тісному зв'язку з відповідними тогочасними історичними умовами, верифікує автентичність і локалізацію письмових джерел, які супроводжуються знаками поштової оплати. Також рідною посестрою філателії є еррінофілія – колекціонування непоштових (недержавних) марок, тобто марок, не призначених для оплати поштового збору. Непоштові знаки найчастіше бувають зовні дуже подібними до поштових марок, вони мають друквані зображення на папері або картоні, зубці по краях (або просічку), з клеєм на звороті

Виступає А. Іванець

або без нього. Це можуть бути також марки оплати внесків різних товариств, громадських організацій, партій тощо. У середовищі повоєнних українських емігрантів у Західній Європі в період між 1949 та 1983 рр. діяла так звана Підпільна Пошта України (далі – ППУ). Вона була створена у Мюнхені (Західна Німеччина) як поштове відомство Закордонних частин ОУН з метою популяризації українського визвольного руху, національної історії, культури, рідної мови тощо. Засновником, постійним працівником і промоутером ППУ був письменник і філателіст Любомир Рихтицький (літературний псевдонім – Степан Любомирський, автор роману «Армія нескорених»). Марки ППУ не виконували ролі сплати поштових послуг, оскільки вони були недержавними марками, але українці-емігранти наклеювали на поштові конверти поряд з офіційними державними марками країни, звідки відправляли поштову кореспонденцію, також і марки ППУ, тим самим нагадуючи українцям і громадянам інших країн про Україну, що перебувала під російсько-більшовицькою окупацією. Так марки ППУ виконували важливе ідеологічно-пропагандистське завдання. Загалом за період свого функціонування ППУ випустила 3 700 основних типів марок, а оскільки їх видавали в зубкованому та незубкованому вигляді, то кількість випусків становила близько 7 000. Вони були надруковані на якісному папері (часто з водяними знаками) та виконані на високому поліграфічному рівні».

Для України й українців Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. – це одна з найбільших катастроф ХХ ст. Він не лише знищив мільйони людських життів, скалічив психіку десятків мільйонів,

зруйнував традиційну українську етнічну культуру, а й став дієвим інструментом упокорення української нації.

У зв'язку з цим А. Іванець відзначив: «Про геноцид українського народу у СРСР десятиліттями говорити, згадувати, писати було заборонено. Разом із тим і на Заході досить тривалий період інформація про Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. теж замовчувалася, оскільки це було не на часі. Пасіонарні українці у так званому «вільному світі» намагалися донести правду про страшну трагедію власного народу. Тому випуск непоштових марок українськими діаспорянами й емігрантами про Голодомор допомагав долати тотальну інформаційну блокаду, яку намагався вибудувати СРСР навколо геноциду українського народу. Непоштові марки з тематикою Великого Голоду клеїлися на поштові конверти, поштові картки й поштові листівки поруч із державними марками тієї чи іншої країни та доносили гірку правду про жакливі злодіяння російсько-більшовицького режиму й смерть мільйонів українців. Чимало таких марок зберігається у зібраннях колекціонерів, вони продовжують розповідати про Голодомор-геноцид 1932–1933 рр.».

Загалом виставка розмістилася на п'яти експозиційних стендах. Так, на першому з них представлені недержавні поштові марки. Нашу увагу привернула пам'ятна марка до відзначення 20-х роковин Великого Голоду в Україні, видана Українським Конгресовим Комітетом Америки 02.11.1953 р. у Нью-Йорку. Треба відзначити серію марок ППУ, яка датується 31.12.1953 р. з таким написом: «В пам'ять 20-річчя голоду в Україні створеного Москвою на знищення українського народу». На поштовій

комеморативній марці, випущеній у США представниками української діаспори в 1963 р., зображено жінку з немовлям і підпис: «7 млн жертв голоду влаштованого Кремлем 1933 року в Україні. В пам'ять про 30 роковини».

На другому стенді експозиції відображено перше вшанування у відновленій Українській державі у 1993 р. шістдесятих роковин Голодомору в Україні. Головний експонат – аркуш марковий (25 однакових марок), датований 12.09.1993 р., художник – В. Є. Перевальський. На поштовій мініатюрі зображений пам'ятник жертвам Голодомору в Україні, встановлений у 1993 р. на Михайлівській площі м. Києва, – всередині козацького хреста силует Матері-України з розп'ятою дитиною (автор – скульптор В. Є. Перевальський, граніт, бронза). Також представлений конверт першого дня з цією ж маркою, погашений спеціальним штемпелем 12.09.1993 р. Особливу увагу привертає звичайнісінький немаркований конверт Міністерства зв'язку України з каше (відбиток на конверті зроблений спеціальним поштовим штемпелем): «60 річниця трагедії Голодомору в Україні 1932–1933 рр.», де отримувач мешкає у м. Кіровограді, вулиця Леніна, 46, а відправник проживає за адресою – м. Олександрія, вулиця Чекістів, 43, досить таки символічно й трагічно водночас.

Наступний стенд експозиції розповідає історію осмислення проблеми Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. у свідомості митця й постгеноцидного суспільства. Вчені-українознавці мали можливість побачити один із перших художніх творів у тоталітарній Україні на тему Великого Голоду. У далекому 1966 р. молодий художник Юрій Логвин створив дереворит (гравюру на дереві)

з назвою «Голод в лето 1230... 3 літопису», де був зображений чоловік, який супроводжує повний віз мерців. На щастя митця, кадебісти не зрозуміли прихованої сутності твору, і його автор не зазнав переслідувань. Здавалося, що у відновленій Українській державі вітається осягнення жахливих злочинів російсько-більшовицького режиму, проте коли Юрій Логвин подав на конкурс щодо відзначення 70-х роковин трагедії геноциду українського народу ескіз марки із черепами, уквітчаними гарними віночками (за мотивами всесвітньо відомої марки Георгія Нарбута із зображенням вродливої україночки у віночку (1917), яка згодом стала зразком для першого випуску стандартних марок України у 1992 р.), він був відхилений як дуже жорстокий і травматичний для споглядання громадянами України. Натомість керівництво Укрпошти вирішило видати марку зі світлиною голодуючих. Але виявилось, що фото датується 1921–1922 рр. і на ньому присутні росіяни з Поволжя. Щоби загасити скандал, чиновники запропонували створити цілу серію марок на тему голодів у різних країнах, зокрема й африканських. Адекватна реакція громадськості змусила керівництво Укрпошти відмовитися від цієї ідеї та повернутися до українських реалій. На виставці представлено аркуш марковий з однаковими комеморативними поштовими марками «Сімдесят років Голодомору 1932–1933» (художник К. Лавро) та конверт першого дня з цією ж маркою, погашений спеціальним штемпелем 19.09.2003 р. (художник Г. Клещар). На поштовій марці намальовано обличчя дитини на фоні хреста.

На четвертому стенді експозиції розміщено однакові художні марковані

Завершення презентації виставки

конверти, приурочені до 75-х роковин Голодомору в Україні 1932–1933 рр., видавець «Марка України», дизайн Марії Лешкович, погашені поштовим штемпелем 22.09.2008. На марці відтворена стилізована мапа України зі зламаними колосками. Особливістю цих конвертів є те, що вони погашені поштовими штемпелями різних регіонів України, найбільш постраждалих від Великого Голоду (Харківщини, Сумщини, Київщини, Черкащини, Полтавщини, Одещини, Вінниччини, Дніпропетровщини, Чернігівщини, Житомирщини).

П'ятий стенд експозиції розповідає про самобутній національно-патріотичний та культурно-мистецький проєкт «Козацька пошта» видавця, митця, мандрівника й патріота львів'янина Андрія Пилуха. Авторські поштові конверти, такі як «Свіча Пам'яті жертв Голодомору» (2012), «Український ковчег» (2013), «Джеймс Мейс (1952–2004). Американський історик, який відкрив світу правду про Голодомор-геноцид в Україні» (2014), «Митрополит Андрей

Шептицький (1865–1944). 155 років з дня народження» (2020), нагадують громадянам України і світовій спільноті про трагедію Голодомору-геноциду 1932–1933 рр.

Завершуючи презентацію виставки «Голодомор у дзеркалі еррінофілії та філателії», А. Іванець наголосив: «Ці марки, як поштові, так і недержавні, зламували стіну несприйняття, ігнорування, мовчання й замовчування пам'яті про страхітливе

минуле України. Вони були, є і будуть мініатюрними мистецькими вісниками правди про тяжкий і непростий злочин кремлівської влади й жахливу трагедію українського народу».

Треба відзначити, що тематична виставка поштових і непоштових марок і конвертів була схвально сприйнята вченими-українознавцями. Наукові співробітники НДІУ ставили багато запитань А. Іванцю, жваво обговорювали цікаву й невідому для них раніше інформацію і, зрештою, подякували досліднику й колезі за фахову й актуальну презентацію та побажали поповнень його особистої філателістичної й еррінофілістичної колекції.

Науковий співробітник відділу інформаційного забезпечення та наукових комунікацій НДІУ Олександр Сцібан здійснив фотофіксацію наукового заходу.

Юрій ФІГУРНИЙ

orcid.org/0000-0002-6463-0920

кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ